

Dena ez omen da txapelketa

Baina 2017an apenas entzun dugun beste konturik. Batzuek esango dute hori irailean hasi zela, baina urte osoko matraka izan da. Urte honetan plazan ibili denak, eta batez ere udaran, usaindu ahal izan du 2017a txapelketa urtea izan dela. Gaietan behin eta berriz errepikatu da txapelketarena; aurreko finalistek egungo ia-finalistek bezala aritu behar izan dute sarri plazan; beste batzuek, txapelketarako grina azaldu, eta, beste batzuek, txapelketa utzi izana defendatu.

Beste mila kontuz hitz egin nahiko nuke, beraz, dena, noski, ez baita txapelketa (edo hori diote bertsolariek horren inguruan galdetzen diegun bakoitzean); baina denok sumatzen dugu txapelketak lau urtetik behin duen garrantzia, denok atzeman pisua, eta denok jardun txapelketaz. Eta neu ez naiz gutxiago izango.

Kronikagilearen kronika

Udara amaiera. Estitxu Eizagirrenen deia. Ea *Argia*-rako Bertsolari Txapelketa Nagusiko kronikak egitera animatuko ote nintzen Kepa Matxainekin batera. Nola ez, bada? Bestela ere, bertsozalea izaki, eta 2017a txapelketaren zain igarotakoa izanda, luxu handi bat izango litzatekeela.

Eta jakin izan banu.

Beti pentsatu izan dut euskal kritikagintzaren hezur gorrena literatura zena. Ez dago apenas kritika txarrik, eta daudenak, esandakoa ulertu nahi izanez gero, lerro artean edo omisioz irakurtzen ikasi behar da.

Eta hara non bertso mundua. Bat-batean ari direla. Inor ez dela perfektua. Txapelketako presioa. Pertsona dagoela bertsolariaren atzean. Eta abar. Hirugarren kronikan jausi nintzen isilean. Ez zait gustatzen egurra ematen ari naizen sententzia. Denok ez dugu gauza denetarako balio.

Hala ere, gauza asko ikasten dira plazer hutsetik harago zerbaiti dedikazio profesional edo gertukoa egin behar diozunean, eta hau ez da gutxiago izan. Txapelketitis apur batekin, baina gozatu handiarekin itxiko dut urtea. Horra zorretan geratu zaizkidan hainbat gai.

Zer da, baina, Bertsolari Txapelketa Nagusia?

Uste orokorraren aurka, Bertsolari Txapelketa Nagusia ez da lau urtetik behin bertsolari onena nor den erabakitzeo ekitaldia. Hori ere erabakitzen da, noski, baina hori baino askoz gehiago da. Eta ez naiz emozio eta euskal kulturaren hauspotze eta indartzearenean sartuko, ez. Bertsolari Txapelketa Nagusian, nahi gabe ere, gauza askoz gehiago definitu eta erabakitzen dira, kolektibo zein instituzionaliki.

Kolektiboa mundu bertsozalea izango litzateke, publikoa, entzulea eta, zabaleran, mundu euskal kulturazalea. Instituzioa, aldiz, bertso-mundua. Antolakuntza. Hedabideak. Egitura. Epaileak. Gai-jartzaileak. Bertsolariak. Eta BTN kolektibo eta instituzio horien arteko negoziaketa ere bada.

Hala, *Argia*-rako idatzitako kronikan, halako zerbait esan nuen:

Erabakitzen baitugu, zer den kultura. Erabakitzen baitugu zer den euskaraz egitea edo nola egin behar litzatekeen. Erabakitzen eta finkatzen dugu, zein bertso-joera gailenduko den. Zer den bertsoan egitea. Zer den ederra, eta zer edertasun saiakera. Zein doinu den atsegina, eta beraz, zein doinuk biziraungo duen plazan, eta zeinek ez. Zein mundu ikuskera eskertzen den. Zerk eragiten dion Euskal Herriari eta zerk munduari. Zer moduz datozen neskak aurten. Zein diren egungo gai sozialak. Zer den poli-

tikoa eta zer ez. Zer den umorea eta zeri egin diezaiokegun barre eta zeri ez (nahiz barreak ihes egin). Zein puntutaraino onartuko dugun feminismoaren hau, edo non jarriko diogun muga. Zer den fikzioa eta zer norbere galbahetik kantatzea. Nork ordezkatzun gaituen kulturalki. Zein anitzak (ote) garen. Euskara zenbat maite (eta erabiltzen) dugun (eta behar genukeen). Transmisioan ondo gabiltzan edo ez. Epaileak objektibo izan daitezkeen edo ez. Zer ekarri erdigunera eta zer utzi atzean.

Eta, bide batez, zeinek egin duen hobekien BECen.

Fikzioa / ez fikzioa

Gai batzuen eztabaidek betierekoak bezain betirakoak dirudite sarri. Ordea, fikzio eta ez fikzioaren gaiak eman du zeresana aurten ere. Noiz ari da bertsolaria beretik? Zenbat bereiz daiteke bertsolaria bere jardunean, bertsolaria bere pertsonatik? Zein lizentzia hartu eta onartzen zaizkie?

Eztabaida honek, esango nuke, txapelketatik at ez du halako garrantzi berezirik. Plazan, bertsoaren araua bera auzitan jarri gabe, onartu egiten dugu fikzioa, autofikzioa edo metabertsolaritza. Txapelketan, ordea, beste kontu bat da.

Aurtengo bertsolari txapelketan izan da kasu bat edo beste bereziki gaia mahaigaineratu duena. Esaterako, Agin Laburuk, margolari baten paperetik ari zela, Jon Martinen maitasun deklarazioari «kamiseta horrekin esaten nuen, bai» [elastiko arrosa zeraman Martinek] batekin erantzun izana. Eta hor sortzen da eztabaida. Batetik, ea komentarioa bera homofobia den ala ez, eta, bestetik, hala bada, nor ari ote den kantuan, Laburu bera, ala margolari estereotipatua.

Horri lotuta, hala ere, artikulu interesgarriak plazaratu dira; esaterako, Harkaitz Canok mahaigaineratzen zigun eztabaida edo posibilitate hau:

Alzheimerra lukeen norbaiten larrutik abestuta bertsolariak poto egingo balu, ez duelako azken oinera iristerako lehena berbera erabili duenik oroitzen, zein argumentu luke epaimahaiak penalizaziorako?

Beraz, argi dagoena da ez dela aurtengo txapelketa izango eztabaida argituko duena, baina zeresan ugari utzi duela.

Forma vs edukia

Zer esan ala nola esan, hor omen dago koska. *Argia*-n kronikak egiteaz gain, ikus-entzunezko elkarrizketak egiteko zortea izan dut *Zautela* deitu dugun saioan. Hori gozatua bertsolariekin aurrez aurre eta patxadaz aritzea. Lehena izan zen Miren Artetxe, eta galdetu nion ea nola ikusten zuen orokorrean txapelketa, zein eztabaida nabarmenduko lukeen. Hark atera zuen lehendabizi:

Ikusten dut pugna bat balorazio horretan, ea teknikari huts-hutsean (edo dialektikari), lehengo kanon horri eman balio zentrala, edo diskurtsoari, beti ere teknika ahaztu gabe.

Agin Laburuk ere eutsi zion eztabaidari:

Uste dut ari garela jendea aspertu lezakeen bertso modu bat egiten. Ari gara teknikari garrantzi handia ematen (ziurrenik joko arauak hala diotelako), eta mezuari ez dakit noraino. Zuk mezua eta teknika dituzu, eta garrantzi handiagoa zeri ematen diozun arabera, jar dezakezu teknika mezuaren zerbitzura edo mezua teknikaren zerbitzura. Garai honetan esango nuke arriskua dagoela 'teknikak uzten didanaren arabera esango dut mezu bat edo beste' egitekoa.

Amets Arzallusek hala deskribatu zuen eztabaida:

Hain teknifikatua, bertsoaren inguruko hainbeste aldazio, ezen aldamioen atzekoa nekeza baitzen ikusten –exajeratuki esanda–. Eta nik uste dut pixka bat kontrako joera bai sentitzen dela, aldamioa pixka bat kendu, eta gehiago erakutsi barruan zer esan dezakeen bakoitzak edo gaiekiko ikuspegian, eta hori ildo interesgarria da.

Feminismoa edo genero-gaiak

Feminismoa, oro har, zerbaitek ezaugarritzen badu, bere deserosotasuna da. Feminismoa ez da jendarteratzeko gai erraza,

eta bertso mundua, beste edozein (euskal) kultur adierazpidedetan progresistenetzat daukagun hori ere, ez da salbuespena.

Onartu beharrekoa da gaietan sekulako eraldaketa egin dela genero ikuspegia txertatzeari dagokionez. Baina, norrentzako dira gaiak? Nola heltzea lortu dute? Nola bizi dute feminismoa bertsolariak? Entzuleek?

Esango nuke hainbatetan ikusi ditugula bertsolariak (batez ere gizonak) gaia entzun eta nondik hartu ezin, galduta eta akaso hanka sartzeko beldurrez. Bestalde, ikusi ditugu feminismitik edo genero ikuspegitik hitz egiteko genero-ikuspegia ardatzean zuen gairik behar izan ez dutenak (batez ere, emakumeak).

Hots, dena ez da gaia, baina distantzia abismala dago barneratua duten bertsolari batzuen eta usaindu ere egiten ez duten beste batzuen artean. Eta, noski, tartean, denetik dago.

Finala

Ordezkaritza vs Errepresentazioa

Argazkia. Azken argazkia ez dela apenas aldatu, eta *aibala*, denak zerura begira, ez baita inoren errua, baina hori omen da dagoena. Batzuek lasai egoteko, plazan jada eman dela erreleboa, denbora kontua dela. Beste batzuek, plazako erreleboa bera dudan jartzeaz gain, bi liga bereiztearen horretan jarri indarra.

Eta hemen eztabaida. Ez da inoren kulpaa, ez, baina demoniozko kristalezko sabai hori existitzen dela. Horrekin batera, kristalezko zoru bat ere atzeman da; hots, behin igota, norberak utzi ezean (aurrekoan Iturriagak eta aurten Sarriegi eta Elortzak egin bezala) ez dela inor erortzen. Aurten ere, aurreko finalista guztiak pasa dira BECera.

Beraz, arazoa omen da onenak hain onak direna, ezin dai-tekeela bertan emakume bat emakume izate hutsagatik sartu; eta, beraz, BECa betetzen duen azken argazkia begiratzin

badugu, onartzen diegu ordezkari itzaera. Horiak ordezkari dute bertsoariaren onena, euskal kulturaren adierazpide handienetako bat. Ados.

Galdera da: plazak eta txapelketako lehen kanporaketak emakumez josita omen dauden honetan, ordezkatu bai, baina, errepresentatzen al du bertsoariaren eta bertso mundua argazki horrek?

Maialen Lujanbioren bertsoakera

Lerro hauek idazten nabilen honetan, badakigu jada Maialen Lujanbio Zugasti dela 2017ko Bertsoari Txapelketa Nagusi-ko txapeladuna. Ez dago jada ez dakigunik esaterik. Gauza bi botako ditut kolpean eta urtea itxi: sententzia dut Lujanbio bi txapel irabazi behar izan dituela bakarrik kontsolidatzeko. Hots, lehena emakume bertsoariarena izan zela, bigarrena, bertsoari onenarena. Eta Uxue Alberdik telebistan ahotsa errekuperatu zuenean esan bezala: «*eske onena da, Aitzol*».

Bestalde, bertsoariaren aroka, garaika eta berrituzak neurtzeko joera dugun honetan, eta, beraz, norbanakoei egozten dizkiegunez *kantaera*, *berrituzak*, *haustura* eta halako hitzak, gomendio bat oraindik horixe bera onartu ezin edo konturatu ezin dabilzanentzat: Maialen Lujanbioren bertsoakera aroan gaude. Beraz, esan ezazue hiru aldiz ispilu aurrean ahots gora, eta zin dagizuet ez zaizuela ezer txarrik pasako, ez zuei, ez bertsoariari. 🍷